

UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
Tampub – The Institutional Repository of University of Tampere

Publisher's version

Authors: Kangaspunta Seppo
Name of article: Traditionaalista yhteisöstä verkkoyhteisyyteen
Name of work: Yksilöllinen yhteisöllisyys : avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen
Editors of work: Kangaspunta Seppo
Year of publication: 2011
ISBN: 978-951-44-8343-1
Publisher: Tampere University Press
Pages: 15-34
Discipline: Social sciences / Media and communications
Language: fi
School/Other Unit: School of Communication, Media and Theatre

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Traditionaalista yhteisöstä verkkoyhteisyyteen

Ihmisten välinen sosiaalinen yhteisyys¹ on sosiaali-, teknologia- ja kulttuurihistorian saatossa muuttunut ja saanut uusia muotoja. Aluksi ihmiset liittyivät yhteen sukuina, sitten kylissä ja kaupungeissa. Keski-ajalla esimodernin suku- ja heimoyhteisöt saivat rinnalleen statusyhteisöt, kuten killat, kauppias- ja ammattiyhteisöt. Kaupungit toivat esiin julkisuuden ja markkinat julkisen viestinnän. Moderni yhteiskunta toi tullessaan uudenlaiset yhteisyyden muodot. Niiden peruserätyksiksi kehittyi sopimuksellisuus, minkä myötä yksilöllisyys sai uuden merkityksen. Aiemmissa yhteisyysmuodoissa ihmisen osa määritteli yhteisö, nyt yksilön asema ja rooli korostuivat.

Modernisaation ja kulutuskulttuurin myötä joukkoviestintä kehittyi entisestään, mutta yhteisyysmuodot väljentyivät; syntyi kuvitteellista yhteisyyttä. Jälkimodernin kulutuskulttuurin sarastaessa alettiin puhua uusyhteisöllisyydestä ja heimoittumisesta, jotka liittyivät uudenlaiseen kulutuskulttuuriin. Mediateknologian kehitys synnytti internetin, jonka myötä ryhdyttiin puhumaan väljistä virtuaalisista ”yhteisöis-

1. Tässä artikkelissa otetaan yhteisöjä ja yhteisöllisyyttä eri muotoinaan kokoavaksi yleiskäsitteeksi yhteisyys, joka pitää sisällään kaikki samankaltaisuutta ja yhtäläisyyttä tiiviimmät yhteisyyden muodot.

tä”. 2000-luvulla internet-verkko kehittyi uudelleenlaiseksi sosiaaliseksi verkkomaailmaksi.

Muutoksen kokonaisuuden hahmottamiseksi pikakelataan tässä artikkelissa yhteisyyttä sukuyhteisöistä internetin sosiaalisiin verkkoihin. Matkalla suljetut yhteisöt muuttuvat avoimiksi ja vapaaehtoisiksi sosiaalisen yhteisyyden muodostelmiksi ja sosiaalisiksi verkoiksi. Tässä artikkelissa kuvataan yhteisyyden muutosta lähinnä yleisellä tasolla, painottaen jonkin verran media- ja verkkovälitteisyyttä. Kirjan muissa artikkeleissa yhteisyyttä, sen muutosta ja uusia muotoja lähestytään erilaisista tieteen ja teorian näkökulmista, ja tutkitaan myös empiirisesti. Artikkeleissa tuodaan esille myös yksilöllisyyttä ja yhteisyyttä korostavien aatevirtausten merkitys.

Yhteisö, yhteiskunta ja yksilö

Historiallis-sosiologisesti yhteisön käsite juonnetaan Aristoteleen filosofiaan, josta nostetaan esiin ihmisen luontainen ei-sopimuksenvarainen pyrkimys yhteisöllisyyteen, yhteistoimintaan ja yhteiseen hyvään. Länsimaisessa yhteiskuntafilosofiassa aristotelinen yhteisöajattelu ja individualistinen tai liberaali perinne ovatkin muodostaneet jännitteen, joka on ohjannut yksilöä, yhteisöjä ja yhteiskuntaa koskevaa väittelyä. (Sihvola 1996, 71–74; katso Mikko Saastamoisen artikkeli tässä kirjassa) Hegelin mukaan peruskysymys on se, miten yksilöt voivat toteuttaa itsensä toisessa, toisten kautta, yhteisössä ja siten realisoida vapautensa. (Kotkavirta ja Laitinen 1998, 104–105.)

Kyse kahtiajaossa ei kuitenkaan ole vain kahden erillisen ajattelutavan suhteesta. Yhteisöjen asema muuttui yhteiskuntien muutosten myötä. Keskeisenä vedenjakajana pidetään luokittelua *sukuun, statukseen ja sopimukseen* pohjautuviin yhteisöihin. *Suvulla* tarkoitetaan biologisiin ja kulttuurisiin tekijöihin perustuvaa yhteisöllisyyttä. *Statuksella* taas ymmärretään yhteiskunnallista asemaa tai muuta tekijää,

jonka mukaan yksilöt eroavat ja joka määrittää heidän suhdettaan toisiinsa. *Sopimuksen* sisältönä taasen on se, että yhteisöt perustuvat vapaiden yksilöiden muodostamaan yhteenliittymään, jossa yksilöt voivat valita yhteisöön kuulumisen. (Lehtonen 1990, 37–118; Kuusela 2003, 307.)

Kehitys kulki Heikki Lehtosen (1990) mukaan historiallisesti sukyhteisöistä statusyhteisöihin ja siitä nykyisiin sopimuksellisiin yhteisöihin, joiden ratkaiseva ero statusyhteisölliseen toimintaan on siinä, että toimijat ovat yksilöitä, eivät yhteisöjä. Lisäksi uudessa yhteisöllisyyden vaiheessa vuorovaikutusta tai toimintaa ylläpitävä sopimus lakkaa, kun toinen osapuoli niin haluaa. (Lehtonen 1990, 108.)

”Maailma, jossa sopimuksellisuus on yleisin vuorovaikutusperiaate, ei ole yhteisöllisesti organisoitunut maailma. Sen toimintaa ohjaavat keskeiset organisaatioperiaatteet ovat yhteiskunnallisia organisaatioperiaatteita. [...] Sopimukselliset vuorovaikutusjärjestelmät täyttävät jopa paremmin yhteisöidealin vapaaehtoisuuden, tasa-arvoisuuden, demokraattisuuden ja legitimiisyyden ehdot kuin aiemmat statusyhteisöt. Autonomisuus sopimuksellisilla järjestelmillä on kuitenkin statusyhteisöjä heikompi.” (Lehtonen 1990, 110.)

Sopimussuhteet edellyttävät kolmatta osapuolta, yhteiskunnallista normistoa. Markkinoiksi organisoitunut vaihto oli ensimmäisen alue, jossa sopimussuhteet tulivat merkittäviksi. Kun sopimuksellista vuorovaikutusta säätelevät laki ja oikeus, toimintaorganisaatio ei ole yhteisöllinen vaan yhteiskunnallinen. (Mt. 110–112.)

Yhteiskunnallisen kehityksen kulussa yhteisö ja yhteiskunta asetetaan usein vastakkain siten, että yhteiskunta nujertaa yhteisön- ja yhteisö katoa. Samalla katoaa aito sosiaalisuus. Sosiologian teorianhistoria onkin pitkälle ideologisen yhteisön keksimisen ja tutkimisen historiaa, kuten Jari Aron ja Mikko Saastamoisen tämän kirjan artikkeleissa ilmenee. 1700- ja 1800-lukujen kansallisen kulttuurin romantiikasta ammentaneen sosiologian reaktio ajan individualismille oli konservatiivinen yhteisötulkinta.

Klassisen sosiologian yhteisökäsite tiivistyi Ferdinand Tönniesin vuonna 1887 esittämään laajasti omaksuttuun ja yhä siteerattavaan Gemeinschaftin (yhteisö) ja Gesellschaftin (yhdistys tai yhteiskunta) jaotteluun. Tönniesin yhteisöä luonnehtivat perheen ja kylän harmonia ja lämpimät ihmissuhteet, jotka vertautuivat egoistiseen ja kylmän laskelmoivaan yhteiskuntaan. (Tönnies 1971/1887; Lehtonen 1990, 21–22.) Vastaava intonaatio esiintyy myös tiedotustutkimuksen yhteisyysajattelun isän, John Deweyn utopiassa Suuresta Yhteisöstä. (Dewey 1927; V.Pietilä 1997, 117–127.) Väitetään, että Deweyn ihanteena oli pikkukaupungin idylli.

1800-luvun lopulla kehittynyt klassinen sosiologia – Durkheim, Tönnies, Weber ja Simmel – vieraantumisen, kaupunkielämän, anomian, rationaalisuuden ja byrokratisoitumisen teemoineen loi hienovaraista ja pessimististä kuvaa modernin yhteiskunnan kaksinaisesta luonteesta. Vaikka klassikot eivät kuvanneet modernia yhteiskuntaa teollisena yhteiskuntana – talouden pakkoineen, kuten Marx – näkyi ajattelussa traditionaalisen ja modernin yhteiskunnan kontrastointi: Tönniesillä Gemeinschaft vastaan Gesellschaft, Durkheimilla mekaaninen vastaan orgaaninen solidaarisuus, Simmelillä modernin kaupunkielämän mentaalimuodot vastaan traditionaalisten yhteisöjen vuorovaikutuksen muodot. Weber puolestaan tutki tiedon roolia hallinnan ja hallinnon välineenä modernissa yhteiskunnassa. (Anttiroiko ym. 2001, 27.)

Traditionaalisten yhteisöjen kauden on arveltu päättyneen tavaravaihdon kauden alkaessa. Taloudellisen individualismin perusajatus on Lehtosen mukaan se, että traditionaaliset yhteisöt ja valtio lähinnä haittaavat markkinoiden toimintaa. (Lehtonen 1990, 181–182.) Tästä näkökulmasta muutoksen kaari on laaja: uudet modernin yhteiskunnan yhteisyysmuodot rakentuvat merkittävästi tavarantuotannon ja kulutuksen ympärille.

Julkisuus ja media muuttavat suhteita

Kaupungit synnyttivät Eurooppaan paikallisyhteisöt, mutta sen lisäksi – mikä merkittävintä – ne muodostivat yhteisöjen rinnalle uuden vuorovaihtuksen toimintakentän, jonka leimallisin piirre ei ollut yhteisöllisyys vaan siitä radikaalisti poikkeava julkisuus. (Habermas 2004/1990, 57–61; Arendt 2007/1958) Mainittakoon, että Jürgen Habermasin Julkisuuden rakennemuutos (2004/1990) muodostaa yhden sillan sosiologian ja mediatutkimuksen välillä, koskien erityisesti julkisuuden tutkimusta.

Jo Richard Sennetin (1977) mukaan kaupunkien uusi julkisuusalue muodostui vaihtotoiminnasta ja sen vuorovaikutussäännöistä. Vaihto-operaatio ei ollut yhteisöllinen, eikä vaihto tarvinnut yhteisöllisiä rakenteita, päinvastoin. Sen edellytyksenä oli toiminta, jota yhteisölliset suhteet eivät rajoittaneet. Juuri liiketalous ja markkinat oli ydin, jonka varassa kaupunkien uusi julkisuusmuoto institutionalisoitui ja tarjosi rakenteen, joka ei edellyttänyt yhteisöllisiä suhteita. (Sennett 1977, 3.)

Yksittäisille ihmisille tarjoutui mahdollisuus toimia myös yksilöinä eikä ainoastaan yhteisön jäsenenä. Lehtosen mukaan yhteisöllisyyden ratkaiseva historiallinen vedenjakaja oli juuri tässä. (Lehtonen 1990, 106.)

”Keskiajan kaupungeissa kehittyvä porvarillisen yhteiskunnan julkisuus on yhteisöjen tutkimuksen ja ymmärtämisen kannalta erityisen huomionarvoinen siksi, että se merkitsee yhteisöt syrjäyttävää tai ainakin joiltakin osin tarpeettomaksi tekevää vuorovaihtuksen kenttää. Osa yhteisöproblematiikasta muuttuu esimodernista moderniin yhteiskuntaan siirryttäessä porvarillisen yhteiskunnan ja sen julkisuuden problematiikaksi.” (Lehtonen 1990, 107.)

Vaihto eli kauppiaiden yhteydenpito synnytti puolestaan median, julkisen markkinoinnin alueen, jossa tavaran tuottajat ja kuluttajat kohtaavat. Samalla se toimii myös julkisen keskustelun eli yhteisöllisen totuuden metsästyksen alueena, jossa kansalaisyhteiskunta parhaimmillaan toteutuu. Tämä kaksijakoisuus ja siitä

käyty debatti on aina sisältynyt mediaan yhteisenä julkisena tilana.

Media ja mediajulkisuus merkitsivät yhteisyyden jatkumossa isoa murrosta. Lähtökohta tarkastelulle hahmottuu hyvin esimerkiksi John Thompsonin (1995) median sosiaalisen teorian kautta. Hänen mukaansa media (communication media) luo uusia toiminnan ja interaktion tapoja, uudenlaisia vuorovaikutussuhteita ja yhteyksiä muiden ja itsen välillä. Kasvokkainen kommunikointi muuttuu kasvotomaksi. Media muuttaa sosiaalisen elämän tilallista ja ajallista rakennetta ja se luo myös uusia vallankäytön tapoja. (Thompson 1995, 4)

Kirjan yksi keskeinen havainto on välittömyyden utopian katoaminen, erityisesti mediavälitteisen sosiaalisen vuorovaikutuksen mukana. Media ja mediateknologia ovat välittäjiä välillämme enenevästi. Ne tuottavat meitä ryhminä, yleisöinä, ne rakentavat meille kohtauspaikkoja, jossa voisimme lähestyä toisiamme.

Tätä korostaa myös sosiaalisen pääoman² merkittävät esiintuoja Robert Putnam (2000). Hänen mielestään juuri media on syytä siihen, että ihmisten osallistuminen kansalaisjärjestöjen toimintaan on vähentynyt. Kansalaisaktiivisuus on heikentynyt ja ihmiset ovat yksilöllistyneet ja privatisoituneet koteihinsa television ääreen. Yhteiskunnallisesti ero menee niiden ihmisten välillä, jotka osallistuvat sosiaaliseen toimintaan, ja niiden jotka eivät siihen osallistu. Tässä mielessä esimerkiksi internet saattaa passivoinnin sijaan luoda yhteenliittymisen mahdollisuuksia. Television joukkoviestintänä luoma yhteisyys jää siten kuvitteelliseksi, joka saattaa työpaikan kahvihuoneessa sosiaalisena keskusteluna toki yhdistää.

Viestintä yhteisyyden rakentajana

Käsitteen kommunikaatio kantasana on latinan kielen *communicare* (tehdä yhteiseksi). Joukkoviestintä onkin tavattu tiivis-

2. Putnam luonnehti sosiaalista pääomaa yhteisön ominaisuudeksi. Sosiaalisen pääoman muotoja ovat verkostot, normit ja luottamus. Keskeistä Putnamin määrittelemälle sosiaalisen pääoman käsitteelle ovat kansalaishyveet ja instituutioihin sitoutuva sosiaalinen pääoma.

tää kahdeksi peruskäsitykseksi, tiedon (tekniseksi) siirtoprosessiksi ja sosiaalis-kulttuurisen yhteisyyden tuottamiseksi ja ylläpitämiseksi. Näin joukkoviestintä nähdään paitsi informaation jakeluna myös yhteisyyden tuottamisena, jakamisena ja vuorovaikutuksena. (Carey 1994/1975, 81–98; V.Pietilä 1997, 288–290.)

Joukkoviestintää ja journalismia pidetään sosiaalisena siteenä, erityisesti jälkimodernissa yhteiskunnassa. Tällöin joukkoviestintä nähdään yhteiskunnan tuottamisena ja uusintamisena. Esimerkiksi sanomalehti kokoaa omaan julkisuustilaansa tuhansia ihmisiä ja yhteisöjä. Kun ne kohtaavat lukevan yleisön, syntyy miljoonien kontaktien potentiaali. Sanomalehti luo tavallaan yhteiskunnan, jossa ihmiset vuorovaikutuksessaan yhteiskunnallistuvat. (K.Pietilä ja Sondermann 1994, 20–22.) Tämä sosiaalinen vuorovaikutustulkinta asettuu varsin luontevasti yhteisyysjäsenyyksen alle.

Joukkoviestintä on yhtäältä asioiden esittämistä sanomissa ja toisaalta toimintaa, jossa viestijät asettuvat keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin. Joukkoviestintä välittää suhdettamme todellisuuteen kielen avulla, mutta samalla se yhdistää meidät tiettyyn kulttuuriin, sen sosiaalisiin suhteisiin, tapoihin ja valtarakenteisiin. Journalismi on eräs yhteisyyttä luova julkinen käytäntö.

Joukkoviestintä yhteisyytenä ei Risto Kuneliuksen (2003) mukaan ole vain joukoille viestimistä vaan myös niiden luomista. Joukkoviestintä kokoaa todellisia ryhmiä ja yhteisöjä, jolloin yleisönä oleminen on sosiaalista toimintaa. Kuvitteellisia ryhmiä ja yhteisöjä syntyy, kun yleisöjä yhdistää sama lehti tai ohjelma ja tietty kulttuurinen peruskansalaisuus. Joukkoviestintä rakentaa näin myös identiteettejä. (Kunelius 2003) On toki huomioitava, että joukkoviestinnän yhdistävyys on 1990-luvulla ja erityisesti 2000-luvulla menettänyt tehoaan. Media on pirstoutunut ja yleisöt fragmentoituneet. Toisaalta internet-verkko mahdollistaa nyt myös uusia osallistumisen ja toiminnan muotoja; kirjan artikkelit valaisevat tätä puolta laajasti.

Viestintätutkimuksen yhteisyysteorioissa väitetään niinkin vahvasti, että media ja julkisuus ovat tavallaan ottaneet yhteisön paikan jälkimodernissa maailmassa. Esimerkiksi James Careyn mukaan sosi-

aalisen yhteisön säilyminen on käytännössä pitkälti joukkotiedotuksen harteilla. Journalismin tehtävänä on luoda ja uudistaa yhteisyyttä kommunikaation keinoin. (Moring & Valtonen 1999, James Careyn haastattelu)

Yhteisyystulkintaa ovat mediatutkimuksessa korostaneet erityisesti pragmatistit, joiden ajatuksissa yhteisö, demokratia ja kommunikaatio ovat keskeisiä. Deweyn näkemyksessä korostuu myös osallisuuden ja osallistumisen dialektiikka, jolloin demokratialla on kaksi puolta: osallisena ja osallistujana oleminen. Osallisena olemme kansalaissubjekteja eli demokratian alamaisia, osallistujina taas kansalaistoimijoita. Demokratia kehittyy juuri toiminnan kautta. (Dewey 2006/1927, 161–162; V.Pietilä 1997, 123; Kunelius 2004) Tässä näyttäytyy hyvin Deweyn viitoittama perusta erilaisille vaihtoehtoisille ja kansalaismedioille; hän vaikutti suuresti ajatukseen kansalaisjournalismista. Myös uudempien kansalaisuutta ja julkisuutta koskevien tutkimusten yhteisenä nimitäjänä on usein Dewey.

Pragmatistien työn jatkajan Careyn rituaalimallia pidetään myös yhteisöjäsenyyksenä.

”Rituaaliseksi määriteltynä viestintä tai kommunikaatio kytkeytyy sellaisiin termeihin kuin yhdessä jakaminen, osallistuminen, yhteenliittyminen, kumppanuus ja yhteisen uskon omistaminen. Tämä määritelmä kumpuaa termien yhteisyys, kommuunio, yhteisö ja kommunikaatio muinaisesta samuudesta ja yhteisestä juuresta. Kun viestintä ymmärretään rituaaliseksi, keskeistä ei ole sanomien levittäminen tilassa vaan yhteiskunnan ylläpito ajassa, ei informaation siirtotoimi vaan yhteisten uskomusten esittäminen.” (Carey 1994/1975, 85.)

Näiden näkemysten ohella yhteiskunnallista todellisuutta tuotetaan ja uusinnetaan ihmisten tulkitsevassa toiminnassa. Useat vastaanotto-, käyttäytymis- ja kulutustutkimukset osoittavat ihmisten tarvetta seurata mediaa niin sosiaalisessa kuin identiteetin rakentamisen mielessä. Lisäksi merkityksiä tuottavat muodot ja käytännöt ovat Seija Ridellin (1998)

mukaan kulttuurista liimaa, joka pitää eriytyneiden ja hajanaisten yhteiskuntien liitoksia kasassa. Ridell kutsuu tätä merkitysprosessien yhteiskuntaa konstituovaa aspektia tolkullistamiseksi³. (Ridell 1998, 12.) Vuorovaikutuksen merkityksenantotulkinnassa voidaan tutkia joukkoviestinnän vastaanottajia tulkintayhteisöinä. Heikkilän, Ahvan, Siljamäen ja Valtosen artikkeli tässä kirjassa kuvaa median käytön sosiaalista tasoa, sitä, miten käytämme mediaa ja tulkitsemme sen sanomia sosiaalisesti, erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa eräänlaisina tulkintayhteisöinä.

Eri viestintämuotojen yhteisyydestä

Julkisen viestinnän kehityksessä vedettiin raja *joukko-, kohde-, keskinäis- ja organisaatioviestinnän* välille. Joukkoviestinnän olennaisena osana ovat julkisuus ja rajaamaton suuri yleisö⁴. Joukkoviestintä rakentaa suuria yleisöjä ja sen tuottama yhteisyys on usein kuvitteellista. Kohdeviestinnässä yleisö on ennalta rajattu eli viestintä kohdistetaan tietyille kohderyhmille, joita tutkitaan hyvinkin tarkkaan. Viestijälle kohderyhmä on yhteisö, mutta sen kohteilla ei välttämättä ole mitään tekemistä keskenään. Keskinäisviestinnässä väline on läsnä tai sitten ei. Internetin sosiaalinen media toi keskinäisviestinnän aivan uudelle tasolle. Organisaatioviestintä taas voi olla yhteisön tai yrityksen sisäistä tai ulkoista viestimistä. Sisäinen viestintä on yhteisöllistä, yhteisöä tai yritystä yhdistävää. Ulkoinen taas pyrkii vaikuttamaan julkisuuteen. Organisaatioviestintää nimitetään Suomessa usein myös yhteisöviestinnäksi, mikä sekoittaa sen yhteisömediaan.

Esimerkiksi yhteisömediassa (Community Media), mitä voi pitää useiden verkkojulkaisujen ja toimintamuotojen esikuvana, puolestaan joukko- ja kohdeviestintä limittyvät. Suomessa heikosti tunnetut yh-

3. Tolkullistaminen viittaa englannin kielen termiin sense-making.

4. Heikkilän, Ahvan, Siljamäen ja Valtosen artikkelissa tässä kirjassa tarkastellaan vastaanottajaa massana, yleisönä ja julkisena.

teisömediat jaetaan usein paikallisiin ja intressipohjaisiin viestimiin. Yhteisömedian ydintä ovat kansalaismediat (public access), joita kutsutaan usein myös avoimiksi medioiksi (open access). Yhteisömediat muodostavat eräällä tavalla sillan joukkoviestinnästä kohdeviestinnän kautta keskinäisviestintään, jota internet-verkkojen sosiaalinen media myös edustaa. (esim. Kangaspunta 2006)

Yhteisömedia mahdollistaa ja helpottaa yhteisön jäsenten julkisuuteen pääsyä ja osallistumista. Yhteisömedia toimii ruohonjuuritasolla ja se on osa kansalaisyhteiskuntaa, jolla on sinällään merkitystä demokratialle. (Carpentier ym. 2003, 239–255).

Yhteisömedian kommunikaation osallistujat – lähettäjät ja vastaanottajat – ovat saman sosiaalisen systeemin, kuten alueellisen tai intressiyhteisön, jäseniä. Yhteisöllisen viestinnän osallistujan konseptissa yleisö audiencen mielessä menettää merkityksensä eli se on epäadekvaatti. (Hollander and Stappers 1992, 16). Kansalainen voi olla yhteisömedian osallistuja yleisönä jäsenyytensä reaktiona tai henkilökohtaisesta mielenkiinnostaan. Lisäksi yhteisömedia nostaa esille yhteisölle tunnusomaisia piirteitä, maisemoi yhteisöä ja tekee eron yksilön ja yhteisön välille. (Browne 2002, 165–187). Myös perinteinen media on 2000-luvulla pyrkinyt osallistamaan yleisöä verkon välityksellä.

Perinteiselle medialle yleisö on useimmiten kuitenkin lähinnä kohderyhmä. Olennaisimpana kohderyhmien ja yhteisöjen erona Nando Malmelin (2003) pitää sitä, että kohderyhmiä määritellään ulkoisilla kriteereillä. Yhteisön erottaa kohderyhmästä perustavasti se, että yhteisön jäsenillä on jotakin yhteisöllisesti jaettua. (Malmelin 2003, 117). Yhteisökin voi olla kohderyhmä, mutta tyypillisesti kohderyhmä on kuvitteellinen ja kuviteltu ”yhteisö”.

Yhtä kaikki, perinteisemmän joukkoviestinnän kyky koota suuria yleisöjä ja toimia yhteiskunnallisena liimana heikkenee kaiken aikaa. Sitä paitsi, kuten Benedict Anderson (2007) korosti, median tuottama yhteisyys on välillistä ja imaginaarista, yhteenkuuluvuuden tunteen varaan pohjaavaa. Vertaa Jari Aron artikkelia tässä kirjassa.

Mediateknologia mullistaa kulutuskulttuurin

”Vaikka mistään muusta ajan hengen ominaispiirteestä ei olisikaan helppoa päästä yhteisymmärrykseen, silti ainakin yksi piirre näyttää selvältä: *nykykulttuuri on olennaisesti tekniikan ja erityisesti informaatioteknologian välittämää.*” (Pyöriä 1999). ”Teknologian kehittymisen merkitys ei ole niinkään luonnon koneellisessa hallinnassa kuin informaation erityisessä kehityksessä ja maailman konstruktiossa kuvina.” (Vattimo 1991, 27)

Valistuksen ajasta 1600–1700 -luvulta alkoi murrosvaihe, joka synnytti ensin agraarisen esimodernin 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun ja sitten modernin teollisuusyhteiskunnan. Nyt moderni yhteiskunta on Länsi-Euroopassa muuttumassa tai jo muuttunut jälkimoderniksi.

Jälkimodernin voidaan Zygmunt Baumanin (2002) katsoa syntyneen myöhäisestä kulutuskapitalismista ja se on yhdistetty yhteiskuntiin, joissa kulutukseen suuntautuneet elämäntyyli hallitsevat makuja ja muotia. Kulutusta voidaankin pitää eräänä keskeisimpänä jälkimodernin ajan piirteenä ja kulutustottumukset yhdistyvät identiteetin rakennusprosesseihin. (Bauman 2002, 95.)

Jälkimoderni yhteiskunta ja kulttuuri ovat vahvasti individualistisia. Jälkimodernin ihmiselle on ominaista individualismin ja yksilön korostaminen sekä vapautuminen sosiaalisista siteistä, kuten perinteisistä yhteisöistä.

On esitetty, että jälkimoderneiksi luonnehdituissa yhteiskunnissa yksilöitä eivät rajoittaisi modernin yhteiskunnan rakenteiden määrittelemät sosiaaliset roolit, vaan sosiaalisista rooleista tulisi yksilön valintaan ja haluun liittyvä kysymys. Väitettiin, että jälkimoderni aika ei ole yksilöiden aikaa, vaan uusheimojen (neotribes) aikaa, kuten käsitteen lanseeraaja Michel Maffesoli (1995) ilmaisi. Ihmiset ovat vapaampia liittymään yhteen samanhenkisten, samoin ajattelevien ja samoin tuntevien ihmisten kanssa erilaisiin vapaamuotoisiin yhteisöihin. Uusheimot tarjoavat puitteet erilaisille yksilöllisen sekä yhteisöllisen identiteetin ekspressiivisille ilmauksille. Ne vaalivat yhteistoiminnas-

saan uutta ilmaisullista elämäntapaa. Näitä uusheimoja voivat olla erilaisten elämäntapojen ja -tyylien, harrastusten ja ideologioiden ympärille muotoutuvat yhteisöt. (Maffesoli 1995, 56; Hetherington 1998, 49–53; Saastamoinen 2003, 163–199.)

Yhtä kaikki, mediasta kehkeytyi Liisa Uusitalon mukaan jälkimodernin kulttuurin dominantti. Kuvitteellisten yhteisöjen muodostus keskittyy harrastusten, kulttuuristen makujen ja vapaa-ajan – siis kulutuksen – ympärille. Myös perinteiset yhteisöt ja järjestöt ovat riippuvaisia mediasta (Uusitalo 2002, 212–213) Uusi internetin ja verkkoviestinnän alue sijoittuu useimmiten kolmansiin paikkoihin, joihin palataan myöhemmin. Minna Autio käsittelee tämän kirjan artikkelissaan kulutuksen yhteisyyttä.

Yhteiskunnan modernisaatioprosessi tulkitaan myös esimodernin, modernin ja myöhäismodernin kolmena vaiheena. Sinikka Sassin (2000) tulkinnassa⁵ kuvataan aikaan ja paikkaan kiinnittyvän elämäntavan muuttumista syklisestä (esimoderni) lineaariseksi (moderni) eli eteenpäin suuntautuvaksi ja siitä sekä ajallisaikallisesti tiivistetymmäksi että hajautuneemmaksi (myöhäismoderni). Suhde teknologiaan muuttuu Sassin mukaan eri vaiheissa: varhaisvaiheessa ihmisellä on joukko työkaluja, seuraavassa koneet ovat mekaanisia ja nykyvaiheessa koneen ja ihmisen raja hämärtyy teknologian pienentyessä. (Sassi 2000, 29.)

Voi arvioida, että kulutuskulttuuri ja informaatioteknologia ovat tuoneet sosiaaliseen vuorovaikutukseen symbolista ja välittyntä yhteistä, jopa yhteisyyttä.

Virtuaalinen yhteisyys

1990-luvulla internetin virtuaalinen maailma tuli uudeksi ihmisten kanssakäymisen ja kommunikoinnin alueeksi. 1990-luvulla internetin tuottamaa uudenlaista yhteisyyttä kutsuttiin virtuaaliseksi yhteisölliksi.

5. Sassi (2000) tarkastelee väitöskirjassaan verkkoa kansalaisyhteiskunnan käytössä.

syydeksi. Virtuaaliset ”yhteisöt” olivat olemassa teknisesti konstruoidussa tilassa, esimerkiksi kyberavaruudessa, kuten asia ilmaistiin. Virtuaaliyhteisöt olivat yhteisöjä, jotka ovat muodostuneet jonkin yhteisen kiinnostuksen kohteen ympärille. Yhteisöihin osallistuminen oli vapaaehtoista, eikä niissä ollut ulkopuolista sanelevaa auktoriteettia. Syntyi välillisiä sosiaalisia verkkoja, joita vuorovaikutus ja kommunikatio loivat, uusinsivat ja ylläpitivät.

Virtuaaliyhteisöt eivät muodostuneet 1990-luvun tulkintojen mukaan vain tietokonevälitteisistä viesteistä vaan myös muista ehdoista, kuten yleisestä tilasta, riittävän pitkäaikaisesta jäsenyydestä ja vuorovaikutuksen tasosta. Määreet olivat tulkinnallisia ja alttiita spekulatioille. Tutkimuksissa eroteltiin erilaisia alueilla kävijöitä ja aktivisteja, yhteisöläisiä. (Jones 1998, 7–35)

1990-luvun keskeisen tutkijan, Howard Rheingoldin mielestä virtuaaliyhteisöt täyttivät tarpeen, joka muuten laiminlyötiin silloisissa yhteiskunnissa, joissa läheisyys ja Gemeinschaft-tyyppiset ihmisten väliset sosiaaliset siteet on korvattu Gesellschaft-tyyppisellä emotionaalilla viileydellä. (Rheingold 1998, 25.)

Aikakauden tulkinnan mukaan ihmisen elämässä oli kolme olennaista paikkaa: paikka, jossa elettiin eli koti, paikka, jossa työskenneltiin tai opiskeltiin ja paikka, jossa kokoonnuttiin toisten seuraan. Nämä kolmannet paikat olivat niitä, joissa tunne jäsenyydestä yhteisöön koettiin ja joissa se kehittyi kommunikaation kautta. Näissä paikoissa tavattiin muita kuin kodin ja työpaikan ihmisiä ja paikan luonteen määrittivät sen kanta-asiakkaat. Ne toimivat sosiaalisten erojen tasoittajina ja hierarkioista vapaina. (Bruckman & Resnick 1995, 245–246; Rheingold 1998/1994, 25; Peltola 1999, 149–150.)

Douglas Schuler (1996) kirjoitti jo 1990-luvun puolivälissä yhteisyyden ja teknologian avioliitosta. Nykylämän ydinkohta on kommunikaatio. Perinteinen media viestii yhdeltä monelle ja uusi media puolestaan monelta monelle. Yhteisölliset verkot voivat muodostua yhtä tärkeiksi siviili-instituutioiksi kuin kirjastot, yhteisöt ja muu sosiaalinen pääoma. Yhteisöt ovat inhimillisen yhteiskunnan sydän, sielu, hermosto ja veri. (Schuler 1996, ix.)

Tietokonevälitteinen kommunikaatio ja yhteistoiminta muuttavat kaiken aikaa yhteisön käsitteen alaa. Ero fyysisen maailman yhteisöihin kapenee, koska verkko ulottuu sinnekin. 2000-luvulla internet kehittyi ja niin myös yhteisyyden muodot. Internetissä toimivat verkkoyhteisöt on jaettu Maarit Mäkisen (2009) mukaan erilaisiin yhteisöihin ja niiden yhdistelmiin. Ne voivat olla tyypiltään paikallisten yhteisöjen virtuaalisia toimintaympäristöjä, yhteisistä intresseistä syntyneitä yhteisöjä, olemassa olevien yhteisöjen virtuaalisia muotoja, ainoastaan verkossa toimivia online-yhteisöjä tai tuotettuja yhteisöjä. (Mäkinen 2009, 82)

Maantieteellisesti rajautunut yhteisö saattaa olla vaikkapa kylä-, asukas- tai omakotiyhdistys, jolla on omat verkkosivut. Intressien perusteella muodostunut verkkoyhteisö koostuu usein aatteellisista ja harrastusryhmistä ja erityisaloista kiinnostuneista ryhmistä. Virtuaaliyhteisö on usein verkossa syntynyt. Sen jäsenkunta on profiloitunut yhteisesti kiinnostavien aiheiden tai muun yhteisen ympärille. Yhteisöllisyyden peruskysymys on se, että ihmiset tietävät olevansa yhteisön jäseniä. He tietävät kuuluvansa tähän ryhmään ja myös sen, että jotkut muut eivät siihen kuulu. Yhteisöllä on myös jokin identiteetti.

Sosiaalinen media

2000-luvun mediateknologian nopea kehitys mullisti median, joukkoviestinnän ja julkisuuden. Media- ja verkkovälitteinen kanssakäyminen mullisti myös sosiaalisen kanssakäynnin ja yhteisyyden. Useat kirjan toisen osion ns. case-artikkelit käsittelevät näitä uusia ilmiöitä.

2000-luvun sosiaalinen media, avoimen lähdekoodin rakentaminen, peliyhteisöt ja monet muut uudet muodot ovat muuttaneet internet-verkkojen käyttöä osallistuvampaan ja yhteisyyttä toiminnallisempaan ja instituutioista ja it-yhtiöistä riippumattomampaan suuntaan. Media- ja verkkovälitteisen yhteisyyden näkökulmasta muutos

on kumouksellinen. Verkossa toimivat kansalaiset ja kuluttajat ovat ryhtyneet toimittajiksi ja julkaisijoiksi luomalla verkkoon omat julkaisunsa, omat mediansa.

Sosiaalisella medialla viitataan Janne Matikaisen (2008) mukaan median ja internetin kehitysvaiheeseen, jossa sisällöntuotanto hajautuu ja käyttäjät tuottavat yhä enemmän sisältöä. Sosiaalisella medialla tarkoitetaan monimuotoisia ja vuorovaikutteisia verkkoympäristöjä, joissa käyttäjät tuottavat sisältöjä. Olennaista on se, että sisällöt tuotetaan tai ainakin jaetaan yhteisöllisesti. Esimerkkeinä Wikipedia, Facebook, You Tube ja blogit. (Matikainen 2008)

Sosiaalisen median ilmiöstä käytetään myös web 2.0:n tai jo 3.0:n, vertaismedian, vertaisverkon, sosiaalisen webin ja osallisuusmedian nimityksiä (Matikainen 2008; Sirkkunen 2004)

Useat yhteisöllisyyttä mahdollistavat alustat ovat Kari Hintikan (2007) mukaan rakennettuja. Organisaation roolina yhteisöpalveluissa on usein toimia mahdollistajana (enabler) tai alustan tarjoajana (platform provider) yhteisölle. Palvelut perustuvat käyttäjien itsensä tuottaman sisällön (usercreated content; UCC) jakamiseen ja järjestelmiseen esimerkiksi vapaamuotoisilla avainsanoilla tai toisia käyttäjiä innostavan datan vaivattomaan löytämiseen. Palveluntarjoaja taas tarjoaa käyttäjille tallennustilan ja välineitä yhteisöllisyyteen, kuten kannustaa osallistumaan tai valvoo keskustelualueiden kohteliasta käyttöä. (Hintikka 2007)

Tarkkaan ottaen webin yhteisöpalvelut voidaan jakaa kahteen päätyyppiin: MySpacen kaltaiset yhteisöpalvelut sekä yhteisöllisyyttä tuottavat sisällönjako- tai tiedontuotantopalvelut, kuten YouTube. Jälkimmäisillä on yleensä jokin yhteinen toiminnallinen tarkoitus, kuten videopätkien jakaminen, jolloin yhteisöllisyys syntyy sivutuotteena palvelun ominaisuuksista riippuen. (Hintikka 2007). Kari Hintikka käsittelee kirjan artikkelissa webin uusien toimintamuotojen kehitystä laajasti.

Sosiaalinen media on luokiteltu mediamaailmassa jo omaksi toimintamalliksi. Yhdeltä monelle toteutuva perinteinen joukkoviestintä, jossa ammattilaiset tuottavat sisältöjä suurelle yleisölle, on saanut rin-

nalleen yhdeltä monelle ja monelta monelle suuntautuvan räätälöityjä sisältöjä kohdennetuille yleisöille tuottavan vuorovaikutteisen median. Ja nyt kolmanneksi median toimintamalliksi sosiaalisen median, joka toteutuu monelta monelle, jossa luodaan alustoja ja joihin yleisö tuottaa sisältöjä. (Bowman & Willis 2005; Matikainen 2008)

Verkkomaailma sisältää kaiken kaikkiaan alati kasvavia ja monitasoisia vuorovaikutuksen ja yhteisyyden muotoja. Ja kaiken lisäksi verkkomaailma toimii yhdessä ns. fyysisen maailman kanssa. Esimerkiksi Facebookissa perhe, ystävät ja intressiryhmät kommunikoivat kaiken aikaa, vaikka tapaisivat muutoinkin usein. Verkkomaailma ei siis ole enää erillinen alue. Yhteisyyden asteiltaan ja intensiteetiltään yhteisyysmuodot vaihtelevat siten, että harvoin voidaan puhua yhteisöstä, eikä edes yhteisöllisyyden tunteesta. Nopparin ja Uusitalon artikkelissa nuorten verkkoyhteisyyden muodot konkretisoivan verkkomaailman ulottuvuuksia. Esimerkiksi Mikko Saastamoisen artikkeli tuo puolestaan esille yksilöllisyyden uusia ulottuvuuksia. Kirjan loppuartikkelissa pohditaan muiden muassa yhteisyysmuotojen määrittämisen kriteereitä.

Ehkä on syytä vielä huomioida se, että internet on myös kaupallinen toimintaympäristö, jonne pyritään rakentamaan yhä uudenlaisia rakennettuja kaupallisia vuorovaikutuksen, pelien ja muita yhteisyyden muotoja. Usein nämä kaikki limittyvät keskenään.

Yhteenveto

Yhteisyyden tiivis tarkastelu historian, sosiologian, teknologian, kulutuksen ja joukkoviestinnän läpi antaa perspektiiviä muutokselle ja pohjustuksen tälle kirjalle. Yhteisyyden historiapolun perusvaiheita ovat esimodernin ajan suku- ja statusyhteisöt, joiden aika jatkui agraarivaiheeseen, jatkuen erimuotoisena ja -merkityksisenä toki edelleen. Käännekohtaksi tuli yhteiskunnan sopimukseen perustuva yhteisyys

ja kaupungistumisen mukanaan tuoma julkisuus. 1500-luvun lopulta lähtien yhteiseksi käytännöksi kehittyi pikku hiljaa joukkoviestintä, ja mediavälitteinen yhteisyys. Kulttuurien kehityksen kulussa ihmiset liittoutuivat myös aatteellisesti. On arvioitu, että juuri aatteelliset yhteisöt, kuten uskontoon ja ideologiaan pohjaavat, olisivat tiiveimpiä. Niiden pohjana oli paitsi aate myös kansalaisuus.

1900-luvun puolivälin jälkeen kiihtynyt kulutuskulttuuri ja mediateknologian kehitys merkitsivät yhteisyyden radikaalia muutosta. Vähintään yhtä radikaalina voi pitää internetin läpimurtoa ja avautumista 1990-luvulla. Yhteisyyden näkökulmasta mullistavaa oli internetin verkkomaailman 2000-luvun kehitys. Sosiaalisesta mediasta ja yhä uudemmista versioista on muodostunut uusi ja jatkuvasti monimuotoistuva mediavälitteinen yhteisyyden toimintaympäristö.

Yhteisyyden muotojen muutokseen sisältyy merkittäviä sosiaalisen kanssakäymisen vaiheita. Traditionaaliset esimodernin yhteisöt olivat suljettuja ja ahtaan normatiivisia, ja niihin synnyttiin. Yksilö ei niistä ilman sanktioita irti päässyt; nykyisin tällaisia yhteisöjä ovat lähinnä tietyt uskonnolliset yhteisöt. Yhteiskunnallisten sopimussuhteiden myötä yhteisömuodot vapautuivat ja niihin osallistumisesta tuli vapaaehtoista. Yhteisyys muuttui yksilöllisemmäksi, ajan hengen mukaisesti. Mediavälitteisyys ja kulutuskulttuuri jatkoivat samaa suuntausta. Internetin 2000-luvun uudet mahdollisuudet muuttivat tuottamisen ja kuluttamisen rakenteita, kuluttajasta kehkeytyi osallistuja ja tekijä. Verkkoyhteisyyden muodot ovat pääosin hyvin yksilöllisiä, avoimia ja vapaita.

Yhtä kaikki, 2000-luvulla ihminen elää monimuotoisten yhteisyysmuotojen ja -verkostojen maailmassa. Olemme mukana esimerkiksi paikan ja asuinalueen, perheen ja ystäväpiirin, työpaikan, harrastusten, vakaumusten kuvitteellisessa ja virtuaalisessa yhteisyyden maailmassa. Kirjan muut artikkelit tuovat laajasti esille millaisessa.

Lähteet

- Anderson, Benedict (2007): Kuvitellut yhteisöt: nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua Tampere. Vastapaino.
- Anttiroiko, Ari-Veikko (1999): Identiteetin rakentuminen verkostoyhteiskunnassa. *Sociologia* 36 (2), 100–115.
- Arendt, Hannah (2007/1958): *Vita Activa*, ihmisenä olemisen ehdot; alkuteos *The Human Condition*. Suomentanut työryhmä. Toinen painos. Tampere. Vastapaino.
- Bauman, Zygmunt (2002): *Notkea moderni*. Tampere. Vastapaino.
- Bowman, Shayne & Willis Chris (2005): *The Future is here, but do News Media Companies see it?* *Nieman Reports* 59, 4, 6–10.
- Browne, Donald (2002): *Minority Electronic Media Services and Minority Manners of Presentation*. Teoksessa Jankowski Nicholas and Prehn Ole (ed.) (2002): *Community Media in the Information Age. Perspectives and Prospects*. New Jersey. Hampton Press, Inc. Cresskill, 165–186.
- Bruckman, Amy & Resnick, Mitchel (1995): *MediaMOO: virtuaalinen yhteisö ammattilaisille*. Teoksessa Huhtamo Erkki & Lahti Martti (toim.): *Sähköiho*. Tampere. Vastapaino. 239–256.
- Carey, James (1994/1975): ”Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta”. *Tiedotustutkimus* 17(2): 81–98. Alkuperäinen *A Cultural Approach to Communication*. *Communication* 1/1975.
- Carpentier, Nico, Lie, Rico and Servaes, Jan (2003): *Is there a Role and Place for ‘Community Media’ in the New Remit?* Teoksessa Lowe Gregory and Hujanen Taisto: *New Remit of Public Service Television*. RIPE-konferenssi. 17–19.1.2002. Helsinki and Tampere, 239–254.
- Dewey, John (2006/1927): *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Alkuperäisteos *Public and its Problems*. Suomentanut Mika Renvall. Tampere. Vastapaino.
- Habermas, Jürgen (2004/1961): *Julkisuuden rakennemuutos*. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Alkuteos *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Suomentanut Veikko Pietilä. Tampere. Vastapaino.
- Hetherington, Kevin (1998): *Expressions of Identity. Space, Performance, Politics*. London. Sage.
- Hintikka, Kari (2007): *Web 2.0 – johdatus uusiin liiketoimintamahdollisuuksiin*. Helsinki. Tieke. http://www.tieke.fi/mp/db/file_library/x/IMG/20815/file/julkaisu_28.pdf
- Hollander, Ed and Stappers James (1992): *Community Media and Community Communication*. Teoksessa Jankowski Nicholas, Prehn Ole and Stappers James (ed.): *The People’s Voice*. Local Radio and Television

- in Europe. Acamedia Research Monograph, No.6. London. John Libbey & Company Ltd.
- Jones, Steven (ed.)(1998): *Cybersociety 2.0: Revisiting Computer–Mediated Communication and Community*. London. Sage.
- Kangaspunta, Seppo (2006): *Yhteisöllinen digi-tv. Digitaalisen television uusi yhteisöllisyys, yhteisöllisyyden tuotteistaminen ja yhteisötelevisiön vaihtoehto*. Väitöskirja. Tampere University Press, Media Studies.
- Kotkavirta, Jussi ja Laitinen Arto (toim.) (1998): *Yhteisö. Filosofisia näkökulmia yhteisöllisyyteen*. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio–opin ja filosofian julkaisuja 16. Jyväskylän yliopisto.
- Kunelius, Risto (2003): *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. (5. painos). Helsinki. WSOY.
- Kunelius, Risto (2004): *Kokemuksesta julkiseen tietoon: John Deweyn pragmatismia viestinnän tutkijoille*. Teoksessa Mörä Tuomo, Salovaara-Moring Inka & Valtonen Sanna (toim.): *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki . Gaudeamus, 90–118.
- Kuusela, Pekka (2003): *Minästä yhteisöön, yhteisöstä minään*. Teoksessa Kuusela Pekka & Saastamoinen Mikko (toim.) (2003): *Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismien näkökulma*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 21, 303–330.
- Lehtonen, Heikki (1990): *Yhteisö*. Tampere. Vastapaino.
- Maffesoli, Michel (1995): *Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista*. Helsinki. Gaudeamus.
- Malmelin, Nando (2003): *Mainonnan lukutaito. Mainonnan viestinnällistä luonnetta ymmärtämässä*. Helsinki. Gaudeamus.
- Matikainen, Janne (2008): *Sosiaalinen media – millaista sosiaalisuutta? Tiedotustutkimus 31(4): 24–42*.
- Moring, Inka & Valtonen, Sanna (1999): *Manhattanin tribalistin paluu. Journalismi, juuret ja yhteisö*. James Careyn haastattelu. Tiedotustutkimus 22(4), 74–81.
- Mäkinen, Maarit (2009): *Digitaalinen voimistaminen paikallisten yhteisöjen kehittämisessä*. Väitöskirja. Tiedotusopin laitos. Tampere University Press, Media Studies.
- Peltola, Jari (1999): *Virtuaaliyhteisöllisyys*. Teoksessa Kuusela Pekka & Eskola Jari (toim.): *Sähköinen okeanus. Tutkimus, opetus ja Internet*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 13.
- Pietilä, Kauko ja Sondermann, Klaus (1994): *Sanomalehden yhteiskunta*. Tampere. Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1997): *Joukkoviestintätutkimuksen valtatiellä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä*. Tampere. Vastapaino.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York. Simon & Schuster.

- Pyöriä, Pasi (1999): Postmodernin post mortem: Entä nyt kun postmodernikin on jo ajanut ohi? Niin & näin, filosofinen aikakauslehti. 1/1999.
- Rheingold, Howard (1998/1994): *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. 2nd Edition. The electronic version: <http://www.intellectualcapital.com/issues/issue225/item4242.asp>.
- Ridell, Seija (1998b): Tolkullistamisen politiikka. Televisioutusten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. *Acta Universitatis Tamperensis* 617. Väitöskirja.
- Rothensbuhler, Eric (2001): *Revising Communication Research for Working on Community*. Teoksessa Shepherd Gregory and Rothensbuhler Eric (ed.): *Communication and Community*. London. Lawrence Elbaum.
- Saastamoinen, Mikko (2003): Elämäntapayhteisöt ja yhteisöllistämisen teknologiat – identiteetti, ekspressiivisyys ja hallinnointi. Teoksessa Pekka Kuusela & Mikko Saastamoinen (toim.): *Ruumis, minä ja yhteisö – sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*. Kuopion yliopisto, yhteiskuntatieteet, selvityksiä E 21, 163–198.
- Sassi, Sinikka (2000): Verkkö kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus Internetistä ja uusista politiikan muodoista. Helsingin yliopiston viestinnän laitoksen julkaisuja 3. Väitöskirja.
- Sennett, Richard (1977): *The Fall of Public Man*. London. Fakenham and Reading.
- Schuler, Douglas (1996): *New Community Networks. Wired for Change*. New York. Addison-Wesley Publishing Company, ACM Press.
- Sihvola, Juha (1996): Yksilö, yhteisö ja hyvä elämä. Teoksessa Hautamäki Antti & Lagerspetz Erik & Sihvola Juha & Siltala Juha & Tarkki Jarmo: *Yksilö modernin murroksessa*. Helsinki. Gaudeamus.
- Sirkkunen, Esa (2004): Kansalaislähtöisyys tietoverkoissa. Teoksessa Sirkkunen Esa ja Kotilainen Sirkku (toim.): *Toimijaksi tietoverkoissa. Raportti kansalaislähtöisen verkkoviestinnän mahdollisuuksista*. Tampereen yliopisto. Journalismin tutkimusyksikkö. Julkaisuja, Sarja B44. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print, 9–26.
- Thompson, John (1995): *The Media and Modernity. A Social Theory of the Media*. Cambridge. Polity Press.
- Tönnies, Ferdinand (1971): *On Sociology: Pure, applied and empirical*. Selected writings. Edited by Cahnman Werner and Heberle Rudolf. The University of Chicago Press.
- Vattimo, Gianni (1991): *Läpinäkyvä yhteiskunta*. Suom. Jussi Vähämäki. Helsinki. Gaudeamus.
- Uusitalo, Liisa (2002): Kuluttajasta merkitysten tuottajaksi – verkkoyhteisöllisyyttä hakemassa. Teoksessa Uusitalo Liisa (toim.): *Kuluttaja virtuaalimarkkinoilla*. Helsinki. Edita.